

УДК 75.052:725.04](477-25)«1990/2022»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/50-11>

Борис ГАВРИЛЮК,
orcid.org/0000-0002-3803-2441
аспірант кафедри історії і теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв,
(Львів, Україна) borisgavryljuk@gmail.com

ПРОЦЕС ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ МУРАЛАРТУ В КИЄВІ. КОНЦЕПТУАЛЬНА РЕВІТАЛІЗАЦІЯ МІСТА

Метою статті є з'ясувати особливості розвитку мураларту в урбаністичному просторі Києва на прикладах легітимізованих муралів провідних українських митців, творчих груп. На основі чого довести вагомість процесу ревіталізації міста шляхом популяризації муралізму.

Методологія. Поставлені завдання та проблематика дослідження продиктували та обумовили цілий ряд комплексних культурологічних, мистецтвознавчих та загальнонаукових методів, а саме: іконографічний, формально-стилістичний, семіотичний та фактологічно-описовий, які передбачають аналіз дефініцій понять, стилістичних особливостей муралів, урбаністичних об'єктів, творчості митців, хронології, періодизації...

Результати. У дослідженні стрітарту виявлено, що для соціуму є актуальним та неоднозначним питання розмежування границь між вандалізмом та проявом концептуального мистецтва. Доведено, що графіті є своєрідним маніфестом свободи, андеграунду, ідеологічних субкультурних акцій. А легалізований мураларт – проявом санкціонованого виду мистецтва.

Встановлено, що стрітарт є частиною публікарту, коли мистецькі об'єкти експонуються у публічному просторі. Мураларт – окремий вид, відгалуження стрітарту, в тому числі український муралізм (слово синонім), який посідає сьогодні чільне місце у контексті світового мистецтва.

Аналізуючи шлях розвитку легітимізованого муралізму від графіті-райтингу з кінця 90-х років ХХ століття до 2022 року, досліджено визначальні тенденції мураларту Києва, на основі чого систематизовано періодичну хронологію та проведено образно-стилістичну типологізацію муралів провідних митців, творчих груп, розділивши об'єкти за образно-змістовною системою композиції, ідейністю, змістом, стилістикою, технікою виконання, авторством, міжнародним контекстом...

Війна росії проти України не зупинила розвиток українського муралізму. Незважаючи на складні умови, нещадне руйнування урбаністичного простору рашистами, багато українських митців продовжують творити, що гарантує відновлення, у майбутньому, численних пошкоджених, зничених муралів. Дух завзяття та перемоги Великого Українства відображається на широкоформатних настінних композиціях. На цей час вже створено десятки тематичних зображень у цілому світі на підтримку України. Жовто-блакитні барви майорять в найбільших містах планети, що підкреслює та увиразнює вагомість процесу розвитку мураларту. Мультикультурні тенденції стрітарту апелюють до основних ідейних, культурних, політичних, соціальних тем пов'язаних з Україною – як символом свободи, сміливості та незламності.

Наукова новизна. Альтернативні формації урбан-художників розвивають та популяризують соціокультурні процеси, які впливають на лабільність концептуального мистецтва. Тому новизна полягає в аналізі мураларту, стрітарту, графіті-райтингу – матеріалі, який практично не досліджений у вітчизняній мистецтвознавчій літературі.

Практична значущість. Досліджуваний матеріал може бути використаний для мистецтвознавчих публікацій, видань, енциклопедичних джерел пов'язаних з розвитком стрітарту з кінця 90-х років ХХ століття до 2022 року; стати базою для курсу лекцій у вищих навчальних закладах, чи презентаційним матеріалом для розширення кваліфікаційного рівня фахівців, як теоретиків так і практиків; популяризувати узагальненні інформаційні дані серед критиків мистецтва. Ця стаття написана в рамках дисертаційного дослідження на тему мураларту України.

Ключові слова: графіті, муралізм, легалізація мураларту, стрітарт, урбаністичне мистецтво, публікарт, концептуальне мистецтво.

Borys GAVRYLIUK,
orcid.org/0000-0002-3803-2441
Postgraduate student at the Department of History and Theory of Art
Lviv National Academy of Arts,
(Lviv, Ukraine) borisgavryljuk@gmail.com

THE MURAL ART LEGALIZATION AND DEVELOPMENT PROCESS IN KYIV. CONCEPTUAL REVITALIZATION

Purpose. The purpose of this article is to find out the peculiarities of the development mural art in Kyiv's urban space based on the examples legitimized murals of leading Ukrainian artists and creative groups. Based on this, to prove the importance process of revitalization city by promoting muralism.

Methodology. The tasks and issues researched determined the number of comprehensive general scientific methods: iconographic, formal-stylistic, semiotic, and factual-descriptive, which include analysis definitions of concepts, and stylistic features of murals, urban art, chronology, periodization...

Results. The study street art revealed that the issue of demarcating the boundaries between vandalism and the manifestation of conceptual art is relevant and ambiguous for society. It is proved that graffiti is a manifesto of freedom, underground, ideological subcultural actions. Legalized mural art is a manifestation an authorized art form.

It has been established that street art is a part of the public map when art objects are exhibited in public space. Mural art is a separate species, a branch of street art, including Ukrainian muralism (a synonymous word), which today occupies a prominent place in the context world art.

Analyzing the development of legitimized muralism from graffiti paintings from the late 90s of the XX century to 2022, the defining trends of Kyiv mural art are studied, based on which periodic chronology is systematized and figurative-stylistic typology murals of leading artists, groups, creators, sections by an image-content system of compositions, ideology, content, stylistics, technique, authorship, international context...

Russia's war against Ukraine did not stop the development of Ukrainian muralism. Despite the difficult conditions, and the ruthless destruction of the urban space by the russists, many Ukrainian artists continue to create, which guarantees the restoration, in the future, of any damaged, destroyed murals. The spirit perseverance and victory of the Great Ukrainian ideology is reflected in large-format wall compositions. To date, dozens of thematic images have been created worldwide the world in support Ukraine. Yellow and blue colors are abundant in the largest cities on the planet, emphasizing the importance of the development mural art. Multiculturalist tendencies of the street appeal to the main ideological, cultural, political, and social themes related to Ukraine - as a symbol of freedom, courage, and steadfastness unbreakable spirit.

Scientific novelty. Urban artists alternative formations develop and promote socio-cultural processes that affect the lability of conceptual art. Therefore, the novelty lies in analyzing mural art, street art, and graffiti writing - a material that is practically not studied in domestic art literature.

Practical significance. The researched subject can be used for art publications, publications, encyclopedic sources related to the development of street art from the late 90s of the XX century to 2022; to become a base for a course of lectures in higher educational institutions, or a presentation material for expanding the qualification level of specialists, both theorists, and practitioners; to popularize generalized information data among art critics. This article was written as a part of dissertation research on mural art in Ukraine.

Key words: graffiti, muralism, legalization of mural art, street art, urban art, public art, conceptual art.

Постановка проблеми. Перші кроки стрітарту в Києві були зроблені у напрямку протесту проти інституційного мистецтва. Це були графіті спреєвими фарбами. Райтери копіювали написи стрітарт-художників із Заходу, які малювали на вагонах потягів, стінах будівель. Графіті за кілька років трансформувались в широкоформатні композиції. На початку 2000-х з'явилися перші санкціоновані муралі, а українське урбаністичне мистецтво вийшло на новий рівень, тому тема є актуальною для дослідження.

Основна проблематика апелює до аналізу вуличного мистецтва, яке активізує суспільний рух альтернативних формацій і трансформує культурний код міста. Художники взаємодіють з соціумом, реагуючи на суспільно важливі зміни, в результаті чого відбувається певний імпульс у вигляді муралів, графіті. Такі повідомлення резонують з психо-емоційним сприйняттям жителів міст.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз дефініцій понять на тему стрітарту частково розглянуто у працях західних теоретиків, наприклад: у дослідженні Р. Шактера, яка була перекладена та видана українською мовою у 2018 році, ґрунтовно та унікально систематизовано світову історію вуличного мистецтва, де окремий матеріал присвячений українським муралістам (Шактер, 2018).

У вітчизняній літературі мураларт на рівні науково-теоретичної, мистецтвознавчої бази прак-

тично не досліджений, що увиразнює новизну вибраної тематики. Основними інформативними матеріалами є медійні джерела, які проводять фотофіксацію стінописів та мистецьких подій, фестивалів, пов'язаних з урбаністичним мистецтвом. Журналісти (у вигляді інтерв'ю) дізнаються про деталі професійної діяльності митців, біографічні дані дослівно з уст самих авторів. Розкривають технічні секрети процесу творення муралів (Радіо Свобода, 2020).

У праці Мар'яни Матвейчук висловлені цінні тези, щодо некоректного протиставлення мистецтва і вандалізму. Авторка зафіксувала цитату відомого сучасного українського художника Володимира Вороньова: «Вандалізм не є антитезою до мистецтва, мистецтво не зводиться до приємної картинки і підкорення авторитету влади. Графіті є погані й хороші, кожен знавець може знайти щось собі до вподоби. Перше за все – це стихійний канал репрезентації і комунікації. Те що є мистецтвом для одних, для інших – кітч, вульгарний несмак. Те, що для одних не є мистецтвом, для інших – маніфестація свободи й субверсія гнилого порядку» (Матвейчук, 2020). З цієї думки ми можемо прийти до висновку, що процес легалізації стрітарту, муралізму є закономірним явищем, коли графіті-райтинг стає вібрующею домінантою проявів стрітарт-художників,

які індивідуалістично відчують публічний простір.

У документальному серіалі «СПАЛАХ», на каналі «СЛУХ» 2021 року, лаконічно та інформативно змонтовано матеріал про «Нове українське вуличне мистецтво». Характеризується український стрітарт та часткова хронологія його становлення (СПАЛАХ, 2021).

Цінним джерелом став канал «Ukrainian Graffiti Documentary», на якому опубліковано унікальний документальний фільм «OLD SCHOOL – UKRAINIAN GRAFFITI» про зародження графіті-мистецтва в Україні кінця 90-х років ХХ століття. Фільм включає близько 25 інтерв'ю з графіті-художниками старої школи (як заведено називати сленгом «old school»), рідкісні фото та фактичний опис процесів, технік. У своїх інтерв'ю художники згадують про перші роботи графіті та райтинг-експерименти (Ukrainian Graffiti, 2016).

У зв'язку з різноманітними шкідливими зовнішніми чинниками мурали часто руйнуються, або їх знищують. Під час нещадного руйнування українських міст росією, з кожним днем зникають десятки цінних мистецьких муралів. На щастя, багато встигають зафіксувати на медійних носіях, вебархівах, що говорить про вагомість рушійної сили вебсайтів, онлайн-мап, гідів, блогів, соціальних мереж, де фіксуються витвори на початку створення і в процесі діалогу з соціумом, така опція допомагає сучасним стрітарт художникам популяризувати свої напрацювання і розвивати мураларт, стрітарт, паблікарт... Наприклад, Гришкевич С. створив онлайн-мапу муралів Києва, завдяки якій можна провести статистичний аналіз (Гришкевич, 2022).

Метою статті є з'ясувати особливості процесу легалізації та розвитку мураларту в Києві. На основі чого виявити визначальні тенденції концептуальної ревіталізації міста.

Відповідно до мети виявлено основні завдання дослідження:

- проаналізувати джерельну базу дослідження в окресленому колі проблематики відносно інформаційних даних;
- дослідити визначальні тенденції мураларту України на прикладах робіт відомих митців та творчих груп;
- проаналізувати розвиток мураларту Києва;
- систематизувати та провести типологізацію досліджуваних муралів;
- сформулювати періодизацію за хронологією виконання легітимізованих муралів;

Виклад основного матеріалу. З кінця 90-х років ХХ століття українські стрітарт-худож-

ники реалізовували творчі ідеї через графіті-написи, як спосіб самовияву. Вуличним правилом було створити власний нікнейм до п'яти букв. Основна ідея полягала у фіксації поверхневого, легкодумного життя молоді на вулиці; субкультурних проявів панків, скінхедів, металістів, реперів, хіпхоперів. Так графіті-художники знаходили однодумців і групувались. Наприклад, одна із перших графіті-команд була «SPAGETTO», в Західній Україні, яка об'єднувала райтерів зі Львова; «Пся Крев»; «FAZ»; «GHOSTS». Окремо гуртувались райтери у Києві та в інших містах країни (Ukrainian Graffiti, 2016). Однозначної відповіді, хто був зачинателем райтингу в Україні – не існує, оскільки багато «old school» графіті-художників вважають себе першими, а дослідження фотоматеріалів, розмальованих стрітарт об'єктів, на нашу думку, говорять про одночасне створення графіті у різних регіонах країни, в кінці 90-х років ХХ століття.

В Україні було багато сцен графіті. Все почалося з копіювання та інтерпретації доступних зображень в популярних графіті-журналах з-за кордону, наприклад «POP LIFE» де можна було знайти оригінальні ідеї. З вирізок для колажів народжувались нові стилістичні інтерпретації графіті-літер. Створювали теги, перемальовували кавери таких хард-рокових команд, як «Airon Maiden», «Metalica», «Nirvana». Це розвинуло особливу шрифтову стилістику українського стрітарту.

Також перші українські райтери надихались розмальованими вагонами, які приїжджали з Польщі до України, фільмами на відеокасетах про стрітарт. Таким чином графіті мистецтво більше інтригувало та поширювалось. Закинуті будівельні майданчики, стіни біля колій стали основним панном для райтинг-експериментів, бомбінгу, тегуванню. Розмальовувались пасажирські потяги та електрички, які були в трафіку, звідси з'явилась субкультурна формація «Trainbombing» (з англійського сленгу) (Ukrainian Graffiti, 2016). Для молодих художників це була своєрідна адреналінова гра. Розмальовувати, бомбити спреями, вагони потягів, чи стіни в урбаністичному просторі. Це пов'язано також з тим, що вибір фарб був обмежений: ахроматичні спреєві фарби, або доступні будівельні фарбники. Основним було швидко зобразити ідею, а не технічне виконання якісними матеріалами. Важливо врахувати, що робота зі спреєвими фарбами небезпечна, багато графіті-райтерів хворіють на онкологію легенів опісля багаторічних творчих експериментів.

Повноцінні сюрреалістичні графіті з'явилися орієнтовно з 2004 року. Подібні мистецькі акції

прирівнюються до вандалізму, але це є природня частина розвитку стрітарт мистецтва не тільки в Україні. Оскільки народжується окремий стиль, інший підхід до виходу з галерейного мистецтва, своєрідний перформанс.

Вагомий вплив на творчі експерименти української стрітарт генерації митців здійснив британський художник Бенксі. Техніка швидкого нанесення силуетно-контурних малюнків, графіті масово знайшла свій відголос на стінах будівель Києва та великих міст України. Характерна тематика та стилістика робіт Бенксі, яка базувалась на швидкому нанесенні малюнку в темну пору, щоб не потрапити до рук поліції стала базовою для графіті художників (СПАЛАХ, 2021). Українські стрітарт митці під ликою анонімності, продовжують його провокаційний мистецький рух. Чисельність «українських Бенксі» зростає, молодій генерації урбан-художників імпонує, за допомогою анонімних методів, не афішуючи свого імені, висловлювати у графіті-малюнках соціально-важливі та провокативні ідеї. Варто зауважити, що під час війни з росією, у ці дні, Бенксі та його команда, прихильники, помічники активізували свої дії на підтримку України.

Поява інтернету та соцмереж вплинули на сучасне графіті й воно втратило свою актуальність та ідентичність, коли нівелюється майстерність зображальних технік, індивідуальність, а на заміну приходить мейнстрим, на думку досвідчених стрітарт митців. Така реакція підкреслює цінність живого спілкування та комунікації в сучасних взаємозв'язках між художниками, соціумом. Тому шлях переходу від графіті-рейтингу, бомбінгу з кінця 90-х років ХХ століття до санкціонованого мураларту підтверджує унікальність мультикультурного мистецького процесу.

Зважаючи на ревіталізацію урбаністичних районів Києва, можемо сказати, що мурали, якісно виконані графіті безумовно збагачують простір міста, наповнюючи архітектуру образно-змістовним кодом. Але до вуличного мистецтва в Україні досі відносяться суб'єктивно та упереджено. Межі між вандалізмом, цінними творчими доробками, санкціонованим мистецтвом нівелюються. Виникає конфлікт між поколіннями, різними соціальними групами населення, політичними силами...

Протистояння між комунальними службами, владними структурами, вуличними художниками та соціумом в Україні триває з кінця 90-х років ХХ століття до сьогодні. Проте перехід від несанкціонованого графіті-рейтингу до санкціонованого муралізму є інтенсивним. Зокрема політичні,

соціальні, мистецькі акції в більшості зароджуються в Києві, це пов'язано із тим, що в столиці зосереджені основні ресурси країни. На відміну від субкультурних графіті-експериментів, які сприймаються вандалізмом в суспільстві, мураларт став резонуючим компромісом, який втілює альтернативні ідеї стрітарту пов'язані з соціальним, політичним, екологічним та екзистенціальним посилом. Владні структури, соціум та митці віднайшли опорні точки порозуміння, що принесло за останні десять років вагомі результати у вигляді появи сотні високомистецьких муралів. Хоча жителі міста часто виражають свій супротив. Одним із таких конфліктних випадків стався у 2015 році, коли відомий бразильський художнику «Nunca» створював мурал на вулиці Спаській 6 в рамках проєкту «City Art» (РБК-Україна, 2015). Місцеві жителі висловили своє невдоволення, опираючись на те, що будинку більше ста років, але відповідні дозволи для створення муралу були ухвалені, адже високомистецькі мурали слугують способом джентрифікації та ревіталізації старих районів, будинків у місті. Тому важливо доводити соціуму глобальність та вагомість розвитку муралізму в Україні. Аргументовані інформаційні матеріали сприяють вирішенню подібних ситуацій. В таких конфліктах не має офіційної зв'язуючої інституції, яка б допомогла демократично вирішити подібні питання з юридичної точки зору.

Переконувати соціум стрітарт-художникам вдається ідеологічними муралами, тематика яких присвячена вшануванню національної пам'яті, історичним героям, видатним діячам і важливим подіям. Подібний контекст викликає в глядачів інстинктивні прояви гордості, скорботи, шани, розуміння. Для владних структур, це потужний інструмент об'єднання громадян на фоні ідеології та звитяги. Таким чином муралізм виконує провідну функцію культурного поєднання різних верств населення та ідеологічних протиріч. Композиції присвячені національним героям викликають у людей почуття емпатії та поклоніння. В цьому присутній закодований процес національної ідентифікації та висвітлення декларативних прав людини. В урбаністичному просторі Києва є десятки знакових композицій, присвячених цій тематиці, наприклад: «Ікони Революції» на фасаді будинку по вулиці Михайла Грушевського; «Конвалія» на вулиці Стрілецькій, 28; «Contra spem spero!» на вулиці Великій Васильківській, 39; «Павло Скоропадський» на розі Старовокзальної та Жилианської вулиць; «Михайло Грушевський» на вулиці Січових Стрільців, 75; «Герої Крут» на вулиці Великій Васильківській, 111,113 та інші (Гришкевич, 2022).

В КМДА дали відповідь на запит «Радіо Свобода» щодо кількості муралів в Києві. Станом на 2020 рік їх кількість становила 159. Але ця інформація про санкціоновані мурали, тобто затверджені владними структурами й не підлягають знищенню. Для того, щоб владні структури затвердили проєкт, потрібно пройти процедуру на законодавчому рівні. (Радіо Свобода, 2020) Є авторські несанкціоновані композиції та комерційні проєкти, які гармонійно вібрують в урбаністичному просторі міста, але документально не затверджені. Питання бюрократизації викликають в митців дискомфорт і займають час та ресурси. Організацій, які підтримують рух муралістів в Україні, не має. Проте таку роль на себе беруть фестивалі, конкурсні та грантові програми, соціальні і комерційні проєкти, ініціативні й політичні групи...

Якщо звернутися до фіксованої мапи муралів Києва, то їх кількість станом на 2021 сягає близько 170 (Гришкевич, 2022). Проаналізувавши їх, ми можемо систематизувати та типологізувати об'єкти за образно-змістовною системою композицій, ідейністю, змістом, стилістикою, технікою виконання, авторством, міжнародним контекстом, хронологічно. За кожною з цих характеристик проводиться відповідна типологія. Зважаючи на тему дослідження вартує узагальнити та звзвити векторність, сконцентрувавшись на цілісній типології. За основною характеристикою та кількістю мурали Києва типологізуємо:

- суспільно-політичні
- екотематика
- фантазмагоричні
- абстрактні
- абстрактний реалізм
- комерційні проєкти
- фестивалі проєкти

Така подільність демонструє широкий спектр ідейних та технологічних особливостей мураларту Києва, над яким працюють художники не тільки з України, а й з різних куточків світу: Німеччини, Польщі, Австралії, Канади, Іспанії, Великої Британії, США, Бразилії та інших. Популярні мурали, які були зафіксовані медіа, або ж як фотоматеріал, нанесені на мапу міста, що активізує зацікавленість жителів та туристів до стрітарту (Гришкевич, 2022).

Враховуючи стилістичні, політичні та культурні фактори ми можемо сформуувати умовну періодизацію муралів Києва за хронологією:

• На протязі 2008 – 2013 років у вуличному мистецтві України відбувся перехід від графіті-райтингу до широкоформатних муралів. В цей період став відомим творчий гурт «Interesni Kazki», які

віднайшли особливу образно-зображальну систему і малюючи в казковому стилі (Interesni Kazki. Blog, 2022).

• 2014 – 2015 роки стали часом появи патріотичних, соціально-політичних графіті та муралів. Події Революції Гідності ідейно відобразились у творчості активних стрітарт-художників. З'явилися високомистецькі мурали присвячені історичним постатям України.

• У 2015 – 2019 роках вуличний простір Києва привабив багатьох відомих митців з інших країн, наприклад: Гвідо ван Гелтен, Ернесто Мараньє, «ROA», Франко Фасоліта та інші... Реалізувалися масштабні проєкти та фестивалі, в рамках яких було створено десятки знакових композицій «Mural Social Club», «City Art, Art United Us», «Dynamic Urban Culture Kyiv». За цей період виконано найбільшу кількість муралів. Така активність пов'язана із політичними подіями та відродженням культурних та історичних цінностей. Відсоток соціуму, котрий визнає та підтримує урбаністичне мистецтво значно виріс. Молодь активно публікувала малюнки на стінах та мурали у соціальних мережах, захоплюючись вуличним мистецтвом. Це свідчить про позитивний вплив муралізму на культурний розвиток населення.

• У 2020 та 2021 роках на розвиток мураларту вплинули карантинні заходи. Проте з'явився ряд комерційних муралів та масштабний проєкт на Демківській площі (Гришкевич, 2022).

• 2022 рік, на цю мить, приніс біль та руйнації урбаністичного простору від рашистів.

Один з відомих світових графіті-блогів «Bombing Science» у 2017 році включив Київ в рейтинг кращих міст для стрітарту, на п'ятдесятій сходинці рейтингу, на основі аналізу кількості та якості розмальованих урбаністичних об'єктів, фестивалів, активності райтерів, що задекларує визнання українського муралізму на високому рівні (Bombing Science, 2020).

Висновки. Мураларт, стрітарт, графіті-райтинг акумулюють в публічному просторі мистецький діалог навколо важливих суспільних, політичних, культурних питань.

Тематика муралів Києва переважно апелює до екзистенціалізму. Художники розкривають одвічні теми пов'язані зі свободою особистості, абсурдністю буття, категоріями почуттів, такими як: самотність, страх, відчай, умиротвореність, ейфорія... Драма навколо тем волі, надії, віри переходить у протидію середовищу, часто державним та політичним структурам.

Урбаністичний простір Києва та присутність концептуальних молодих творців ідеально

підійшли для експериментальних проявів вуличного мистецтва в кінці 90-х років ХХ століття, коли доступ до якісних художніх матеріалів був обмежений, тому потрібно було вміти працювати з будь-якими фарбами. Тоді в Україні почала з'являтися література, каталоги, альбоми із Заходу, присвячені стрітарту. Художники знаходили відповіді на ідейні питання монументалістів, як можна розвиватися далі, коли інформаційні матеріали потрапляли до їхніх рук. Тяга до новизни накладалася на активну позицію й ініціативність митців. В результаті чого альтернативні формації спровокували вихід мистецтва з галерейного простору на вулиці. Таким чином з'явилася потреба розширювати інституційні рамки.

Поширення мультикультурних ідей в публічному просторі набирають обертів у геометричній прогресії. Це першочергово відображається в стрітарті. Адреналінова гра та потреба самовираження, бажання бути почутими, показати своє ідейне мислення через фарбу спонукає художників творити широкоформатні панно на стінах будинків. Так виникають вуличні галереї мистецтва. Бетонні конструкції, закинуті будівлі,

промислові об'єкти, хаби, станції в Києві стали креативним епіцентром країни, де зосередились урбан-художники.

Субкультурні тенденції андеграундного мистецтва реактивно поширюються у різних куточках планети й пускають свої корені у великих містах. Таким чином активна фаза розвитку стрітарту сягнула України. Починаючи від нелегальних та провокаційних розфарбовувань стін райтерами, з анонімними нікнеймами, тегами, до широкоформатних, технічно досконалих муралів, українська генерація митців здійснила прорив на світовій арені, закодувавши новаторський підхід та поширення національної ідентифікації за допомогою мураларту.

Війна росії проти України не зупинила розвиток українського муралізму. Внаслідок збройних атак пошкоджено, знищено велику кількість високимистецьких муралів по всій території держави. Але це стимулює митців козацького роду продовжувати творити на Заході країни, за кордоном, у цей складний час. Багато змінили пензель в руках на зброю, до переможного моменту. Тому мурали відновимо й нові створимо. Слава Україні!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилюк Б. А. Аналіз стінопису та графіті на прикладах робіт «Kickit Art Studio». Вулична галерея мистецтва. Народознавчі зошити. 2020. Вип. № 3 (153). С. 652–659. DOI: 10.15407/nz2020.03.652
2. Гаврилюк Б. А. Вплив творчості Блека Ле Рата та Бенксі на мурал-арт у Львові. Шаблонне графіті. Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2019. Вип. № 40. С. 89–94. DOI: 10.37131/2524-0943-2019-40-12
3. Гаврилюк Б. А. Мистецтвознавчий аналіз образно-стилістичних особливостей муралу «Святий Юрій» від «Interesni Kazki». ГРААЛЬ НАУКИ. 2021. Вип. № 11. С. 630–631. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.122>
4. Гаврилюк Б. А. Особливості розвитку мураларту Харкова. Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2020. Вип. № 43. С. 89–95.
5. Гаврилюк Б. А. Український мурал-арт у контексті світового мистецтва. Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2018. Вип. № 37. С. 241–254.
6. Голубець О. Мистецтво ХХ століття: український шлях. Львів : Колір ПРО, 2012. 200 с.
7. Гришкевич С. Муралі Києва : вебсайт. URL: <https://kyivmural.com/uk/index> (дата звернення: 26.04.2022).
8. Матвейчук М. Графіті в Києві: чи має сенс боротись з цією субкультурою. Хмарочос. 2020. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/02/06/graffiti-v-kyievi-chy-maye-sens-borotys-z-tsiyeu-subkulturoyu/> (дата звернення: 26.04.2022).
9. Навколо нового муралу на Подолі розгорівся скандал. РБК-Україна. 2015. URL: <https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/novogo-murala-podole-razgorelsya-skandal-1448466541.html> (дата звернення: 26.04.2022).
10. Нове українське вуличне мистецтво. СПАЛАХ. Восьма серія. СЛУХ : відео. 2021. URL: <https://youtu.be/P5GQzbz5YPs> (дата звернення: 26.04.2022).
11. У Києві налічується 159 муралів: найбільше у Дарницькому, найменше – в Дніпровському районі. Радіо Свобода. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-muraly-kyiv-rajony/30987880.html> (дата звернення: 26.04.2022).
12. Учасник «Interesni Kazki» посвятив картину Майдану. INSIDER. 2014. URL: <http://www.theinsider.ua/rus/lifestyle/interesni-kazki-posvyatili-kartynu-maidanu/> (дата звернення: 26.04.2022).
13. Шахтер Р. Світовий атлас вуличного мистецтва і графіті. Київ : Magenta Art Books. 2018. 408 с.
14. Brooks K. 25 Street Artists From Around The World Who Are Shaking Up Public Art. HuffPost. 2017. URL: https://www.huffpost.com/entry/famous-street-artists_n_5255832 (дата звернення: 26.04.2022).
15. Interesni Kazki. Blog: web archive. URL: <https://web.archive.org/web/20200614211756/http://interesnikazki.blogspot.com/2008/12/> (дата звернення: 26.04.2022).
16. Manzhos W. WaOne. Worlds of Phantasmagoria. Vol. 1. Art Book, 2020. 208 p.
17. Top 99 cities for graffiti art. Bombing Science. 2020. URL: <https://www.bombingscience.com/top-99-cities-for-graffiti-art/> (дата звернення: 26.04.2022).
18. Ukrainian Graffiti Documentary. OLD SCHOOL – UKRAINIAN GRAFFITI : video. 2016. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=h6UNQudYgnI&t=666s> (дата звернення: 26.04.2022).

REFERENCES

1. Havryliuk, B. A. (2020). Analiz stinopysu ta hrafiti na prykladakh robot «Kickit Art Studio». Vulychna halereia mystetstva [Analysis of murals and graphics on the examples of Kickit Art Studio works. Street-art gallery]. *Narodoznavchi zoshyty*. 3(153). 652–659. DOI: 10.15407/nz2020.03.652 [in Ukrainian]
2. Havryliuk, B. A. (2019). Vplyv tvorchosti Bleka Le Rata ta Benksi na mural-art u Lvovi. Shablonne hrafiti [The influence of Blek le Rat and Banksy art works on the mural art in Lviv. Stencil graffiti]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. 40. 89–94. DOI: 10.37131/2524-0943-2019-40-12 [in Ukrainian]
3. Havryliuk, B. A. (2021). Mystetstvoznavchyi analiz obrazno-stylistychnykh osoblyvostei muralu «Sviaty Yuri» vid «Interesni Kazki» [Art analysis of figurative and stylistic features of the mural «St. George» from «Interesni Kazki»]. *HRAAL NAUKY*. 11. 630–631. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.122> [in Ukrainian]
4. Havryliuk, B. A. (2020). Osoblyvosti rozvytku muralartu Kharkova [Characteristics of the development of mural art in Kharkiv]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. 43. 89–95. [in Ukrainian]
5. Havryliuk, B. A. (2018). Ukrainyskyi mural-art u konteksti svitovoho mystetstva [Ukrainian mural art in terms of global art]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. 37. 241–254. [in Ukrainian]
6. Holubets, O. (2012). *Mystetstvo XX stolittia: ukrainskyi shliakh* [Art of the twentieth century: the Ukrainian way]. Lviv : Kolir PRO. 200. [in Ukrainian]
7. Hryshkevych, C. Murals of Kyiv: website. Retrieved from: <https://kyivmural.com/uk/index>
8. Matveichuk, M. (2020). Hrafiti v Kyievi: chy maie sens borotys z tsiieiu subkulturoiu. [Graffiti in Kyiv: does it make sense to fight this subculture]. *Khmarochos*. Retrieved from: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/02/06/grafiti-v-kyievi-chy-maye-sens-borotys-z-tsiyeyu-subkulturoyu/> (last accessed 26.04.2022) [in Ukrainian]
9. Navkolo novoho muralu na Podoli rozhorivsia skandal. [A scandal erupted around a new mural in Podil]. (2015). *RBK-Ukraina*. Retrieved from: (last accessed 26.04.2022) [in Ukrainian]
10. Nove ukrainske vulychne mystetstvo [New Ukrainian street art]. (2021). SPALAH. The eighth series. SLUKH : video. Retrieved from: <https://youtu.be/P5GQzbz5YPs> (last accessed 26.04.2022) [in Ukrainian]
11. U Kyievi nalichuietsia 159 muraliv: naibilshe u Darnytskomu, naimenshe – v Dniprovskomu raioni. Radio Svoboda [There are 159 murals in Kyiv: the largest in Darnytskyi, the smallest in Dniprovskiyi district]. (2020). Radio Svoboda. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-muraly-kyiv-rajony/30987880.html> (last accessed 26.04.2022) [in Ukrainian]
12. Uchastnyk «Interesni Kazki» posviatyl kartynu Maidanu [Member of Interestni Kazki dedicated painting to the Maidan]. (2014). *INSIDER*. Retrieved from: <http://www.theinsider.ua/rus/lifestyle/interesni-kazki-posvyatili-kartynu-maidanu/> (last accessed 26.04.2022) [in Ukrainian]
13. Shakter, R. (2018). *Svitovyi atlas vulychnoho mystetstva i hrafiti* [World Atlas of Street Art and Graffiti]. Kyiv : Magenta Art Books. 408. [in Ukrainian]
14. Brooks, K. (2017). 25 Street Artists From Around The World Who Are Shaking Up Public Art. *HuffPost*. Retrieved from: https://www.huffpost.com/entry/famous-street-artists_n_5255832 (last accessed 26.04.2022)
15. Interestni Kazki. Blog: web archive. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20200614211756/http://interesnikazki.blogspot.com/2008/12/> (last accessed 26.04.2022)
16. Manzhos, W. (2020). *WaOne. Worlds of Phantasmagoria*. Vol. 1. Art Book, 208.
17. Top 99 cities for graffiti art. (2020). *Bombing Science*. Retrieved from: <https://www.bombingscience.com/top-99-cities-for-graffiti-art/> (last accessed 26.04.2022)
18. *Ukrainian Graffiti Documentary*. (2016). OLD SCHOOL – UKRAINIAN GRAFFITI : video. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=h6UNQuDYgnI&t=666s> (last accessed 26.04.2022)